

En rusreform for mer helsehjelp og bedre forebygging

Rusreformen

Actis støtter overflyttingen av ansvaret for å følge opp narkotikabruk fra justissektoren til helsetjenesten. Vi er glad for at regjeringen er tydelig på at forbudet mot narkotika skal ligge fast, og at personer som tas for bruk og besittelse skal møtes med helserettede reaksjoner og oppfølging.

Actis er særlig opptatt av to grupper: De unge og de tunge. Rusreformen vil kunne bidra til økt verdighet og livskvalitet for personer med alvorlige rusproblemer. Deres livssituasjon er ofte svært vanskelig og er preget av utfordringer med verdighet og stigma. Mange får en forverret livssituasjon som følge av å ha fått bøter de ikke er i stand til å betale. I tillegg er oppfølgingen etter behandling og straffegjennomføring altfor dårlig, noe som bidrar til å redusere mulighetene for en bedret livssituasjon og et liv uten rus.

Rusreformen må også ha som mål at rusbruken holdes lav, særlig blant ungdom. I dag har vi lavere rusbruk blant unge enn de fleste land i Europa, og denne gode bunnplasseringen må vi sørge for å beholde også i framtida. Vi må derfor unngå at bruk av narkotika normaliseres.

En utvikling av narkotikapolitikken må ivareta forebyggingsperspektivet, og samtidig bidra til å bedre livssituasjonen for våre tyngste avhengige. Denne balansegangen er utfordrende, og det er mange komplekse hensyn utvalget må ta i sitt arbeid.

Avkriminalisering, ikke legalisering.

Actis anser overflyttingen fra justis til helse som en avkriminalisering hvor lovgivningen for bruk og besittelse flyttes fra strafferetten til sivilretten.

Avkriminalisering kan i allmennheten lett bli oppfattet som at det er lov å bruke narkotika. Derfor må utvalget være tydelig i sin kommunikasjon: Bruk av narkotika vil fortsatt være ulovlig etter rusreformen. Skal vi lykkes med å opprettholde den allmennpreventive virkningen av forbudet, som politikerne ønsker, så må brudd på forbudet avdekkes og medføre en reaksjon eller oppfølging. Dette må allerede nå tydelig kommuniseres mot allmennheten, og særlig mot de gruppene som jobber forebyggende mot barn og ungdom.

Avdekking

Actis mener det er naturlig at politiet fortsatt skal ha ansvar for å avdekke bruk og besittelse av narkotika. Politiet har kompetanse på dette området og er tilstede i hele landet. Politiets arbeid er viktig i forebygging av rusproblemer, men ikke minst for annen kriminell aktivitet. Det gjør at politiets virkeområde således er overlappende. Også i Portugal har politiet ansvar for avdekking av bruk og besittelse.

Når det gjelder politiets utøvelse av denne myndigheten, må man være tydelig på hvilke grupper som skal prioriteres. Actis mener at innsatsen må rettes inn mot unge brukerne på vei inn i en problematisk utvikling, fremfor mot brukere som allerede har utviklet en tung avhengighet. Politiets arbeid ute blant ungdom må fortsatt ha høy prioritet, selv om bruk og besittelse flyttes fra strafferetten til sivilretten.

Når utvalget foreslår å fjerne straffebestemmelsen for narkotikabruk i legemiddeloven, må hensynet til politiets virkemidler for avdekking ivaretas med hjemler på annen måte.

Ileggelse av reaksjon/oppfølging

De som blir tatt for bruk og besittelse bør møte for en tverrfaglig gruppe/nemd med kompetanse innen både rus- og psykisk helse. Denne gruppen må vurdere hvilke reaksjoner og oppfølgingstiltak som er fornuftig ut fra den enkeltes livssituasjon.

Det bør utarbeides tidsfrister for når oppfølgingen skal iverksettes. Motivasjon for endring kan være ferskvare. Kort ventetid fra avdekking av bruk til møte med hjelpeapparatet er derfor viktig. I Portugal må man møte innen tre dager (72 timer). Avtale om oppmøte for gruppa/nemnden bør skje på en ubyråkratisk og effektiv måte. f.eks. gjennom en elektronisk løsning som gjør at politibetjenten på stedet kan avtale et oppmøtetidspunkt med brukeren, slik at dette blir så lite inngripende som mulig for personen det gjelder.

Actis har ikke noe klart svar på i hvilken tjeneste eller hvilket forvaltningsnivå denne gruppa/nemnden skal plasseres. Men vi er opptatt av to ting: tilgjengelighet og kompetanse. Reiseavstanden må ikke bli for lang for den som skal møte, og gruppa som skal gjøre vurderingen av oppfølgingstiltak, må sitte nært nok tjenesteapparatet til at de vet hvilke oppfølgingstiltak som er tilgjengelig i den aktuelle kommunen og innen behandlingssystemet.

En lokalisering på det kommunale nivået kan medføre at det blir vanskelig å få tilstrekkelig kompetanse og erfaring hos dem som skal utgjøre gruppa, siden kommunestrukturen er såpass varierende. Samtidig vil det være en styrke at nemdene plasseres på kommunenivå, for å få kortest mulig avstand mellom de som skal vurdere oppfølgingstiltak og de som skal gjennomføre disse. Det er derfor vesentlig at dersom dette ansvaret gis til kommunen, så må det ligge kvalitets- og kompetansekrav til grunn for tjenesten.

En rekke fagpersoner kan være aktuelle for en slik gruppe. Det gjelder blant annet psykologer, personer med helsefaglig eller sosialfaglig bakgrunn, ruskonsulenter, barnevernet og SLT-koordinatorer på kommunalt nivå, ansatte ved henvisningsmottak i TBS og politiet i statlig sektor.

Vi ber utvalget påse at man finner et tjenestenivå som både kan være tilgjengelig og kompetent. At utvalget finner en god løsning på dette er avgjørende for om reformen vil lykkes i praksis.

Ulike reaksjoner til ulike grupper

Actis mener at reaksjonene og oppfølgingstiltakene som bør ligge i modellen, først og fremst bør være helserettede og sosialfaglige tiltak, med mål om å forbedre livssituasjonen for de tunge og å forebygge negativ utvikling for de unge.

Det er særdeles viktig at gruppa som skal vurdere oppfølgingstiltak har bred kompetanse og god oversikt over tiltaksapparatet, sånn at man kan skreddersy oppfølging rundt den enkelte bruker og ta tak i underliggende årsaker til rusbruk.

Systemet må rigges på en sånn måte at det ligger en reaksjon i bunnen som blir utløst dersom man ikke følger opp de ilagte avtalte oppfølgingspunktene. Dette er avgjørende for at reformen ikke skal oppleves som en de facto legalisering, noe utvalgets mandat har en klar avgrensning mot. Denne «bunnplanken» må tilpasses den enkeltes situasjon.

Når det gjelder de unge, er Actis opptatt av at nemndene må ha mulighet til å gi forpliktende oppfølging. Dette er en anledning til å hjelpe personer som kanskje ikke ønsker oppfølging der og da, men som likevel kan trenge hjelp og støtte til å komme ut av et uheldig mønster.

I dagens lovgivning skjer dette gjennom f.eks. ungdomskontrakter, med krav om rusfrihet for å unngå påtale. Dersom man ikke følger opp vilkårene i kontrakten, får man i dag et forelegg og oppføring i strafferegisteret. Vi ber utvalget vurdere hvilke reaksjoner som skal ligge i det nye systemet. Både gebyr og oppføring i et «rusregister» (omtales senere i innspillet) kan være mulige alternativer.

Det er i dag i liten grad nasjonale standarder og retningslinjer for tidlig intervensjonsarbeid, og det er stor variasjon i ungdomskontraktene som tilbys. Tjenestene er ofte avhengig av lokale eller personlige initiativ eller kommunale bevilgninger. Mens noen kommuner praktiserer dette med stort fokus på helseoppfølging, tilbyr andre kommuner nesten utelukkende urinkontroller. Actis mener utvalget har en gylden mulighet til å sørge for bedre tidlig intervensjon. Actis håper utvalget kan legge frem forslag til en nasjonal satsing på tidlig intervensjon, som standardiserer oppfølgingen av unge på vei inn i begynnende rusbruk.

For unge under 18 år bør det være et krav at foreldre/foresatte møter i nemnda sammen med den som skal inn til samtale.

Da reformen ble igangsatt, var det med et særlig ønske om å lette situasjonen for gruppa som har tunge og langvarige rusproblemer. Særlig bøtesituasjonen og tilfeller av bøtesoning var en driver for ønsket om å avkriminalisere narkotikabruk.

Når tunge brukere i framtiden blir tatt for bruk og besittelse, må de møtes med tilbud om helsehjelp, men også botilbud og ulike aktivitetstiltak. Målet må være å forbedre den totale livssituasjonen og motivere for livsendring. For denne gruppa er det lite hensiktsmessig å ilegge gebyrer hvis de ikke gjennomfører oppfølgingsløpet. Utvalget må derfor se på andre alternativer.

For narkotikabrukere som ikke kan karakteriseres som unge eller tunge, mener vi at brudd på loven bør møtes med gebyr som en minimumsreaksjon. Utvalget bør vurdere å gjøre gebyret inntektsavhengig med et minimumsnivå, som ved trafikkforseelser. Denne gruppen bør også få tilbud om oppfølging og hjelp som et alternativ til gebyr, om de ønsker det. Et alternativ kan være å bli kanalisert inn i Akan-kontrakt, dersom arbeidsplassen har opplegg for dette.

Vi ber også utvalget sørge for at man finner en modell som kan bidra til at de som ønsker å starte rusbehandling får startet opp dette hurtig. Her er det viktig å påse at

man har tilstrekkelig kapasitet i både poliklinisk- og døgnbehandling.

Gjentatte brudd på forbudet og de som ikke følger opp tilbud/sanksjoner

Actis mener man ikke kan ha en ensartet reaksjon ovenfor dem som bryter forbudet gjentatte ganger eller ikke følger oppfølgingstiltakene. Her er tre forskjellige alternativ vi ser for oss:

Hvis man er ung, virkelig motivert og ønsker behandling/hjelp, syntes vi man bør få tilbud og hjelp også hvis man blir tatt flere ganger. Manglende oppfølging bør resultere i gebyr/oppføring i register.

Hvis man blir tatt gjentatte ganger og ikke kan karakteriseres som ung eller tung og ikke ønsker/har behov for helsehjelp, bør dette møtes med gebyr og oppføring i register.

Hvis man blir tatt gjentatte ganger og er tungt rusavhengig, bør man hver gang få tilbud om hjelp, men eventuelle brudd/manglende oppfølging bør ikke møtes med gebyr, men oppføring i register.

Register

Når oppfølgingen av narkotikabruk flyttes fra justis til helse, fjernes koblingen som i dag ligger til registrering på rullebladet. Rullebladet er en viktig del av samfunnets forebyggende innsats, og brukes i sikkerhetsøyemed. Vi mener narkotikabruk fortsatt bør registreres, som i Portugal. Utvalget bør utrede hvordan dette best kan gjøres.

Registrering er viktig både når det gjelder tilbakefall og fordi bruk av narkotika kan påvirke skikketheten til å utføre jobben i en rekke yrker: for eksempel piloter, kirurger og yrkessjåfører. Gjentatt narkotikabruk kan også være relevant i forbindelse med våpentillatelse.

Adgang til og plikt til å varsle arbeidsgiver i saker som omfatter ansatte i yrker der denne type problemer kan utgjøre en risiko for andre, må utredes og forsøkes ivaretatt. Dette gjelder også muligheten til å be om plettfridd register for de yrkene som i dag benytter seg av dette ved ansettelse.

På samme måte som i strafferegisteret, bør man legge inn et system for foreldelse eller fjerning av registrering ved gjennomføring av pålagte oppfølgingstiltak. For ungdom bør det være en automatikk i at saken foreldes etter noen få år (to til tre år). Dette kan løse utfordringen som ligger i at ett enkelt feiltrinn med bruk av narkotika kan ødelegge livsmuligheter, men samtidig ivareta samfunnets behov for sikkerhet. For voksne, for eksempel over 25 år, kan foreldelsestiden være lengre, for eksempel fem år.

Politiets hjemler for etterforskning

Et annet punkt vi er opptatt av, er politiets hjemler for etterforskning bakover i forsyningskjeden. Dersom bruk og besittelse flyttes fra strafferett til sivilrett, mister politiet noen av hjemlene de i dag har for å iverksette etterforskning, for eksempel ransake eller sjekke elektroniske spor hos den som er tatt for bruk og besittelse.

Et av bekymringspunktene våre er at kriminelle nettverk enklere vil kunne organisere salgsleddet sitt slik at de ligger under kvantumgrensen som er avkriminalisert, og at det dermed blir vanskeligere å ta bakmennene.

Vi ber derfor utvalget vurdere denne utfordringen, og se på hvordan lowverket innrettes slik at kriminelle nettverk ikke får større spillerom. Det er bred politisk støtte til at det arbeidet skal styrkes, ikke svekkes.

Erverv

Actis er i utgangspunktet ikke negativ til å likestille erverv med bruk og besittelse. Om rusreformutvalget velger å foreslå slike endringer, må det gjøres grundige utredninger av hvilke lovmessige og praktiske konsekvenser dette kan få.

Oppsummering

Actis er positive til rusreformen, og overflyttingen av ansvaret for bruk og besittelse fra justissektoren til helsesektoren. Vi har her pekt på en rekke momenter utvalget må finne en løsning på i sitt arbeid.

Skal rusreformen lykkes i å holde rusbruken lavest mulig også framover, og hjelpe dem som allerede har utviklet et problem, må utvalget legge fram et forslag som reelt sett bedrer tjenestene vi tilbyr - både til de som har rusavhengighet og til de unge på vei inn i begynnende bruk. Forbedringene gjelder både kvalitet og kapasitet.

Dette er våre viktigste innspill til dere:

- 1) Utvalget må være tydelig på at rusreformen innebærer at bruk av narkotika fortsatt er ulovlig.
- 2) Politiet må fortsatt ha ansvar for å avdekke bruk og besittelse av narkotika, og politiets forebyggende innsats, særlig mot ungdom, skal fortsatt være høyt prioritert.
- 3) For at reformen skal lykkes i praksis er det viktig at nemndene både er tilgjengelige og har tilstrekkelig kompetanse.
- 4) Bruk av narkotika skal primært møtes med helserettede reaksjoner og oppfølging, men alle brudd på forbudet skal møtes med en reaksjon.
- 5) Ungdom som blir avdekket for bruk av narkotika, må møtes med forpliktende helsehjelp og oppfølging. De tungt avhengige må få helsehjelp og tiltak for å øke livskvaliteten deres. Utvalget må benytte den gode muligheten som ligger i reformen for å få til en nasjonal satsing på tidlig intervensjon.

Vi ønsker utvalget lykke til med deres komplekse arbeid, og håper dere finner gode svar på krevende utfordringer.

Med vennlig hilsen

Pernille Huseby, generalsekretær
Actis – Rusfeltets samarbeidsorgan